

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ „ФИГУРЕ ПРЕОБРАЖАЈА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ ДАНИЛА КИША И ПРИМА ЛЕВИЈА (ОД КЊИЖЕВНЕ ПОЕТИКЕ ДО КУЛТУРНЕ АНТРОПОЛОГИЈЕ)“

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета на својој априлској седници у 2016. години.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Александар Јерков, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Српска књижевност XX века

Датум избора у звање:

11.1.2011.

др Душица Тодоровић Лакава, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Италијанска књижевност

Датум избора у звање: 11. 03. 2014.

др Александар Прстојевић, редовни професор, ИНАЛКО - Париз

Ужа научна област: Јужна славистика и теорија књижевности

Датум избора у звање: 2012.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Александар, Благомир, Костић
Датум и место рођења	22. 09. 1973, Ужице, Србија
Наслов магистарске тезе	„Однос фикције и стварности као текста у делу Данила Киша“
Датум и место одбране маг. тезе	15. 07. 2009, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	Наука о књижевности, србистика

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Фигуре преображаја у књижевном делу Данила Киша и Прима Левија (Од књижевне поетике до културне антропологије)“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Александра Костића обухвата 176 компјутерски генерисаних и ситније одштампаних страница, а подељена је на следећа поглавља: 1. Увод (стр. 1–16) који има два потпоглавља: Данило Киш и Примо Леви; Фигуре преображаја у књижевном дцелу Данила Киша и Прима Левија; 2. Појам фигуре и мотив преображаја у књижевној историји (17–23), са потпоглављима: Фигура у теорији књижевности: од античке реторике до савремене наратологије; Преображај као тема и као поступак обликовања: од Овидијевих *Метаморфоза* до Кафкиног *Преображаја*; 3. Илузионистичка поетика Кишовог *Пешчаника* и Левијевог *Звездастог кључа* (24–41), са потпоглављима: Документарна и документована имагинација у *Пешчанику*; Стварна личност и стварни лик: аутопоетика Левијевог романа *Звездасти кључ*; 4. Функција и фикција сведока (42–45), са потпоглављима: Однос приређивача и сведока у *Гробници за Бориса Давидовича*; Тиресија и (не)могући сведок; 5. Од аутобиографије до аутопоетике (56–70), са потпоглављима: «Чудесна метаморфоза» очевог реда вожње у породичној *Bildungsroeticі*; Аутобиографија и аутопоетика у *Периодном систему*. Повратак бивших ликова, судбина сттарих текстова; 6. Фигуре интертекстуалних преображаја (71–97), са потпоглављима: Појам и смисао интертекстуалности у књижевној науци; Од трансформације као интертекстуалног поступка до трансформације као сижејног догађаја у Кишовом делу; Левијева (не)интертекстуална потрага за коренима; Интертекстуални разговори са Дантеом и Колрицовим старим морнарком; Левијеви менипејски симпозијуми и интертекстуална путовања; 7. Преображај као књижевни мотив, топос изокренутог света у делима Киша и Левија (98–128), са потпоглављима: Кишов пут од металитерарне до идеолошке позорнице; ово потпоглавље још раздељено је и на следеће целине: Лаутанови преображаји на металитерарног позорници *Мансарде*. Андреасови и очеви преображаји у *Породичном циркусу*; Стварност идеолошког позорја и концепт задатих ликова-улога у *Гробници за Бориса Давидовича*; друго потпоглавље је: Тема и метафора преображаја у Левијевом делу, и оно је подељено на ситније целине: Метафора преображаја у описивању и објашњавању логорског изокренутог света; Мотив преображаја и топос изврнутог света у Левијевој научнофантастичној књижевности; Преображај као стваралачко-поетички принцип живота у Левијевој приповеци „Угљеник“; 8. Фигуре преображаја и обриси Кишове и Левијево књижевне антропологије (129–158), са четири потпоглавља: Антрополошка критика у ширем смислу. Гранични случајеви тумачења; Митски и архетипски симболи у књижевности. Ритуали прелаза. Иницијастички сижеи и слике у Кишовој и левијевој прози; Антропологија као метафора и метод стваралачког обликовања – са целинама: *Пешчаник* као антрополошки роман; Левијев «Аргон»: од хемије ка културној антропологији; и четврто потпоглавље је: Лиминалност као антрополошко упориште фигура преображаја у Кишовом и Левијевом делу.

На крају ове врло лепо, јасно и прегледно организоване дисертације долазе Закључак (159–161); Библиографија (162–175); Белешка о аутору (176). Списак литературе садржи 161 библиографску јединицу. Кандидат се одлучио да разуме уз дисертацију буде на енглеском и руском, премда би се очекивало пре да други језик буде италијански.

У уводном делу рада мр Александар Костић је говорио о тематско-садржинским и поетичко-формалним обележјима стваралаштва Данила Киша и Прима Левија која отварају простор за вишеструко засновано компаративно проучавање. У овом поглављу

дефинисан је основни предмет проучавања рада, а то је питање заснивања фигуре преображаја и њеног утврђивања у делима, као и питање идејних домета и значењског учинка фигура преображаја. Ово је значајно измењен уобичајени поглед на поступке трансформације приповедачких структура, жанровских образаца, садржинске грађе и естетичких и филозофских, наративних и културноисторијских диспозиција које се на крају доводе до нивоа појмова како у Кишовом и Левијевом опусу тако и у њиховом критичком проучавању. Друго поглавље конципирано је као кратак књижевнотеоријски осврт на појмове из насловног израза и њихову методолошку сврху у критичким вредновањима и проучавањима литерарних остварења из различитих епоха. Трећи и четврти део рада усредсређени су на Кишове и Левијеве трансформације аутобиографског материјала и документарне грађе, и саморазоткривајуће поступке писања на граници сведочанства и фикције у *Пешчанику* и *Гробници за Бориса Давидовича*, односно роману *Звездасти кључ*. Пето и шесто поглавље баве се питањима рецептивно-наративне свести аутора према садржинским јединицама и формалним решењима сопствених дела, односно поступцима стваралачке реконтекстуализације и интертекстуалним варијацијама изабраних жанровских модела и приказивачких образаца из књижевне традиције.

Набројани поступци обликовања и уочени структурни елементи текста који употпуњују слику о Кишу и Левију као сродним писцима, назначену у уводу, пружили су, у наредној етапи истраживања, тј. у седмом поглављу, основу за тематску анализу њихових дела. У овом делу истраживања у првом плану су мотив преображаја, топос изокренутог света и идејни аспекти поступака укрштања контрастних представа. У последњем, најдужем поглављу, након подсећања на историјат веза између антропологије и књижевне мисли, рад се усредсређује на Кишову «археолошку» поетику романа *Пешчаник* и Левијеву етнографску приповетку „Аргон“, да би се, на основама Ван Генепове теорије ритуала прелаза и Гарнерове разраде концепта лиминалности, окончао анализом приповетке „Гробница за Бориса Давидовича“, из истоимене збирке, која ситуира концепт лиминалности и његов ритуални израз у конкретан политичко-историјски оквир, и приповетке „Легенда о спавачима“, из *Енциклопедије мртвих*, која га транспонује на метафизички план, односно освртом на Левијеву интерпретацију феномена сиве зоне у збирци есеја *Потонули и спасени* која истражује учинак репресије и механизме пресликавања хијерархијске структуре тоталитарног система унутар логорског микросвета, и разматра могућности и домете књижевне речи у обликовању представа и изрицању одговарајућих моралних судова о историјским и друштвеним појавама.

У закључном делу рада мр Александар Костић наглашава значај компаративне перспективе у проучавању ових аутора, као методе која је омогућила да се антрополошка значења и формално-поетички аспекти њихових дела, о којима је било речи у раду, лакше уоче и истраже.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Као што је то ова комисија у истом саставу нагласила, предлажући да се тема прихвати за израду докторске дисертације, њоме се проширује поље истраживања оба аутора за које се и раније знало да се могу проучавати у једном одређеном контексту, али је сада тај компаративни приступ заснован и потврђен. Мр Корстић је у уводу поставио проблем и показао да је он не само могућ, него и да је потребно његово истраживање. Самим тим продужио је нека ранија компаративна истраживања (Шулц, Борхес, Кестлер, Симон), тако да се овај низ може и мора развијати у оба правца – унатраг према класицима модернизма, пре свега Прусту и Џојсу, и надаље према писцима следеће генерације (Естерхази, Велман и други). Вредност уводних делова рада је да је све ово изведено са довољно познавања историје критике, савремених методологија и светске књижевности. Кандидат је, наравно, могао у овим поглављима и издашније представити огромни материјал и књижевноисторијски хоризонт проблема који су отворени, али то није било неопходно за сам рад већ је могло бити предмет посебног рада. Отуда је овде постигнуто оно што и јесте сврха одмереног увода.

У средишњим деловима рада мр Костић анализира лепо развијен логички низ од документарности и утиска стварности неког лика, за шта је имао потпору и у свом магистарском раду, што је свакако добро јер показује континуитет у раду и развој једног истраживања. Тиме се из перспективе једног традиционалнијег проблема прелази на једно истраживање које је својеврсна авантура читања и мишљења која је мр Костића одвела у воде различитих теоријских могућности и напослетку довела до питања књижевне антропологије. Фигуре преображаја долазе после истраживања положаја и последица фигуре сведока, премда кандидат мање указује на ову врсту фигурације и када је реч о документарном и посведочујућем, која је опет врло логично повезана са сведочењем о ономе што се у писању и ради – пише, дакле питањима аутопоетике. Ваља напоменути да као што компаративни оквир није био плод утицаја других истраживања, нарочито чланова комисије (рецимо Симон), тако ни питање аутопоетике није било октроисано него из самог интерпретативног напора изведено, те није ствар менторске дирекције већ самосталног истраживања. Утолико је пре овај низ који је спроведен – документарно/сведок/аутопоетика – истовремено један процес ослобађања основне теме, али је за похвалу да је мр Костић пре него што би ту већ дошао до преображаја прво застао на могућности да је сваки интертекстуални однос преображујући. Та доследност у његовом организовању истраживања је велика врлина овога рада који би се могао и проширити и понегде продубити, свакако у бољим условима за истраживање но што су наши, и обогатити литературом и дијалогом са њом, али се ова структура, костур смисла критичког трагања, мора видети као леп и добар прилог који ову дисертацију препоручује а кандидата доказује као онога ко је спреман и способан да као будући доктор самостално изучава и вреднује дела и појаве.

Друга половина рада је сва у тумачењу преображаја, опет врло добро нанизаних проблема од теме и мотива до нечега што може да обухвати слику целог света коју ови аутори граде. Тај „изокренути свет“ њихових дела, и сам преображен историјом и идеологијом, показује наличје преобразивости: демонску црту преображавања која више није креативно усавршавање него етичко или још горе, тоталитарно поништавање. Овде се отвара могућност да се постави питање положаја дискурса преображавања у историји идеја и мишења од седамдесетих година прошлог века на овамо, дакле једно строго пост-

фукоовско истраживање преобразивости и онога што она доноси. То питање остаје за неку другу дисертацију, а мр Костић је одабрао да се његова тема усмери ка пољу код нас врло мало развијене књижевне антропологије. У њему је он пронашао могућност да се узме у обзир развој савремене културолошке критике, а да се не падне у неке површне студије културе, и то је такође врлина овог рада. Да мр Костић самостално истражује и да на необичан начин долази до онога што је историји критике другачије било познато, а то је заправо цео процес херменеутичког вртложења сазнања у нашој области, види се и по томе што на крају стиже до лиминалности као основног феномена – до чега се могло стићи и из митологије и фолклора, али и из семиотике и филозофије егзистенције. По томе се заправо види како је ово успешно спроведено истраживање и оно се може даље заокруживати у сваком од ових домена, дакле евиденцијом места овако засноване књижевне антропологије у хоризонту савремених проучавања. То би могао да буде предмет још једног, овој дисертацији непотребног, али некој будућој књизи можда корисног поглавља. Корисног утолико што би наметнула књижевноантрополошку тему међу боље познатим методолошким правцима.

У добром стилу писана и довољно опсежно изведена, премда је понегде могла бити и разубјенија у анализи и речитија у свом уздржаном исказу, ово је дисертација која показује како се доследно може спровести једно истраживање и доћи до добрих резултата који нису пука дисертациона егзекуција онога што се могло утврдити као предмет тумачења, него доказ нужности и тог предмета тумачења и нужности повезивања резултата до једне целовите слике. У тој целовитости ова дисертација, својим током и крајем који себе представља као нужни исход, даје вредан резултат који ваља примити у академској заједници тумача.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Превод са италијанског језика радио-драме *Дан шести* Прима Левија, са биобиблиографским коментаром, објављен у часопису за књижевност и теорију, *Поља* (бр. 487, 2014, стр. 157-168).

„Илузионистичка поетика Кишовог *Пешчаника* и Левијевог *Звездастог кључа*“ - *Литар*, Крагујевац, 2016 (текст је настао од трећег поглавља дисертације, стр. 24–41)

„Преображај као књижевни мотив, топос изокренутог света у делима Киша и Левија“ – текст је настао од седмо поглавља (стр. 98-128) за Скуп младих филолога

Завршно поглавље дисертације предато је часопису *Летопис Матице српске*.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Основни резултат овог истраживања је успостављање чврсте везе између очигледних и неочигледних сродности два велика светска писца, важних аутора српске и италијанске књижевности, допринос тумачењу њихових дела, србистици и њеном компаративном, италијанистичком изучавању, те проучавању холокауст литературе и обликовању књижевне антропологије.

Како је у нашој критици литература о Левију, иако је он одавно превођен и читан а било је и нових издања његових дела, невелика, то је овај рад значајан добитак и без претензија да буде наглашено важан у домену италијанистике у коју се кандидат упутио и довољно овладао литературом да се добро сналази на врло компликованом, теже приступачном за једног стучњака за српску књижевност, терену. Доприноси проучавању логоролошке и холокауст литературе свакако превазилазе оквире једне националне књижевности, а овде они имају и за нас редак и самим тим вредан италијанистички домен.

Но главни и најважнији допринос ове теме је да се у богатој литератури о Данилу Кишу појавио опсежан рад који поље интертекстуалних веза не само проширује, већ и унапређује. Није довољно што се наши писци посматрају само у оном контексту који су сами означили, или који је у интертекстуалном смислу речи нужан и као такав задат. Интертекстуалност је много шира капија у којој се оно што није непосредно повезано може показати значајнијим од онога што је директно или очигледно. Тако у изучавању Кишовог дела тек следе велике теме као што су Перек, Битор, Пенже, или Пруст, Џојс и Звево, или Шуцц, Бабел и Набоков, или сам Достојевски. Ова дисертација је вредан прилог да се цело поље тзв. кишологије, у којем је било вредних и домаћих и страних прилога, и у којем је тема Кишових погледа на светску књижевност и релација са другим ствараоцима увек била посебно значајна, прошири. Можда ћемо управо на основу овог рада добити и истраживање које ће водити рецимо ка Буцатију у распону од логичке комбинаторике до анксиозности немогућег, што овде бележимо као основ за неку будућу дисертацију неког другог кандидата којем ће ова рада онда представљати лепу основу. Сам рад је, дакле, нешто чиме се полагају темељи и за будућа истраживања, а то је вредно постигнуће.

Када је реч о самом проблему књижевне антропологије, то је проблем који превазилази оквире ово студије и он у њој није разрешен ни теоријски, као пун преглед свих проблема и развоја ове криптодисциплине, нити као фундаирање релације савременог књижевног изучавања и једне научне дисциплине каква је културна антропологија. То није ни могао бити циљ овога рада, па се од кандидата то није ни тражило ни очекивало. Уколико би се он томе доцније посветио, то би била тема нечега што се раније видело као хабилитација, али вероватно ће то бити предмет интересовања неког другог истраживача. Иако се кандидату може приговорити да је понекад био сведен и исказу и да је боље управљао својим истраживањем но што је, када би стигао до једне од лука на свом путовању, умео да искористи све предности својих открића, то нису приговори који би одузели вредност овом раду, они су само критички интонирани комплименти. Сама садржина онога што је мишљено је опсежнија од овако изведеног рада, а поље логоролошке и холокауст литературе такође прешироко и у нашим условима недовољно доступно, тако да су то домени у којима се рад може и доцније унапређивати. У облику у

којем је предат, он је леп прилог критичком истраживању и у сваком погледу добро написана дисертација која се може бранити.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На тему из овог наслова обавезног поглавља извештаја смо одговорили у претходна два аналитичка сегмента, тамо где се могло лепо повезати оно што је рад и његово приказивање са датим оценама. Зато ћемо овде само рећи, не осврћући се да формулацију која недовољно одговара потребама описа резултата књижевнокритичког истраживања, да је рад добро изведен и да у свакој етапи добро излаже како поставке проблема тако и закључке до којих се дошло, те да те закључке претвара у једну врсту мреже појмова и релација која је важна за разумевање целине. Приговор, сасвим овлашан, да су се резултати у домену књижевне антропологије и њеног повезивања са културном антропологијом могли битно даље развијати, није релевантан за оцену саме дисертације него служи за описивање једне трајекторије могућег даљег истраживања и продубљавања, проширивања резултата. Резултати истраживања су вредни у свим доменима у којима се дисертација креће, србистике, компаративистике, италијанистике (код нас) и теорије књижевности, и тако су и излагана у историјском низу и контекстуализацијама које су потребне и нужне. Питање најширих интертекстуалних релација одређено је не само у поставци два велика писца и корелационирању њихових дела, већ у најширем распону од антике до савремене књижевности, мада би овде домен савремености могао и даље да се проширује. Дакле, резултати овог истраживања могли би да се шире на савремене расправе о рецентној књижевној продукцији. Мр Костић је показао резултатима свога рада оправданост овог истраживања и, заправо боље но што се пре њега могло сагледати, указао на то да ово није веза два писца по времену и теми, већ једна важнија естетичка и етичка диспозиција. Питање етике књижевног обликовања тако је онај правац који пресеца све друге, и при том се не своди ни на једну врсту историјског морализма.

IX ПРЕДЛОГ

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације „Фигуре преображаја у књижевном делу Данила Киша и Прима Левија (Од књижевне поетике до културне антропологије)“ предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду и Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду да прихвати Извештај и кандидата мр Александра Костића позове на усмену одбрану докторске дисертације.

1.мај 2016. године у Београду

Комисија:

др Александар Јерков, ванр. проф.

др Душица Тодоровић Лакава, ванр. проф.

др Александар Прстојевић, редовни професор